

## СЕМІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВА: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

*З'ясовується доцільність проведення семіологічного дослідження права; наголошується на потребі вивчення правовідносин як особливої сфери людської життєдіяльності, що вирізняється доволі високою символізованістю; розглядається право як інформаційна модель регулятора соціокультурного простору, а правове поле – як міжрівнева функціонально-семантична мовна (знакова, дискурсна) одиниця цього простору.*

**Ключові слова:** *семіотика, семіологія, право, правове поле, знакова система права, знак, символ, код, сигнал, семіологія права.*

*Уясняється целесообразность проведения семиологического исследования права; подчеркивается потребность изучения правоотношений как особенной сферы человеческой жизнедеятельности, что отличается достаточно высокой символизированностью; рассматривается право как информационная модель регулятора социокультурного пространства, а правовое поле – как межуровневая функционально-семантическая языковая (знаковая, дискурсная) единица этого пространства.*

**Ключевые слова:** *семиотика, семиология, право, правовое поле, знаковая система права, знак, символ, код, сигнал, семиология права.*

*The appropriateness of conducting the semiological investigation of law is clarified; the necessity of studying legal relations as a specific sphere of human vital activity is stressed; the law as an information model of the socio-cultural space regulator and the legal territory as an interlevel functional-semantic linguistic (sign, discourse) unit of this space are considered.*

**Key words:** *semiotic, semiology, law, legal territory, sign system of law, sign, symbol, code, signal, semiology of law.*

**Постановка проблеми.** Сучасні процеси глобальної інформатизації, що базуються на нових інформаційних технологіях, по суті, сприяють розвитку людства як загальної знакової системи. Інформація визнається настільки важливою самостійною категорією сучасності, що деякі правознавці вважають право на інформацію одним із найважливіших у нашу інформаційну еру. В сучасних інформаційних технологіях фіксація та передача інформації

здійснюється за допомогою інформаційних моделей певних знакових систем, тому особливу увагу викликають такі сфери людської життєдіяльності, які вирізняються доволі високою символізованістю. Протягом останніх десятиліть у світовій практиці значного поширення набули інформаційні моделі, які, будучи насиченими знаковими кодами, застосовуються у найрізноманітніших екстралінгвістичних ситуаціях.

Однією зі сфер застосування таких інформаційних моделей є соціокультурний простір, зокрема правове поле як міжрівнева функціонально-семантична мовна (знакова, дискурсна) одиниця цього простору.

У цьому контексті важливий аналіз доцільності вивчення поняття правової знакової конструкції як стійкої конфігурації одиниць (знаків, кодів, символів) правового поля (знакової системи права), розкриття категорії семіології права, обґрунтування і розвиток концепції правових знакових конструкцій, семіологічний аналіз їх поняття і змісту, виникнення, розвитку, функціонування та сприйняття право-суб'єктами, а також застосування семіотичного методу у праві.

**Виклад основних положень.** Для досягнення мети, необхідно, зокрема, обґрунтувати семіологічну концепцію з позиції філософії права та розкрити категорію семіології права; визначити зміст і особливості семіотичного методу, зважаючи на філософський підхід до правових досліджень; здійснити філософсько-правове дослідження сигналу, коду і знаку у праві; розкрити правову норму як семіотичне повідомлення, а право – як різновид комунікації із застосуванням міждисциплінарних кодів.

В основі створення та використання інформаційних моделей правового поля лежать особливі правові знакові конструкції, що виражають загальнозрозумілий знаковий (мовленнєвий, віртуальний) прояв юридичних фактів світової практики. Ці правові конструкції потребують як теоретичного осмислення, так і практичного застосування з урахуванням того, що законодавство, яке передає мовою всі необхідні суспільні вимоги, саме є такою знаковою системою. Тому тепер перед науковцями у сфері загальної теорії держави і права, філософії права, загальної філософії мислення і мовлення, теорії інформаційного моделювання постало завдання – осмислити та проаналізувати правові знакові конструкції в єдиному інформаційному знаковому полі, що відображають правові явища у правосвідомості і впливають на правову культуру суспільства та правопорядок, оскільки правосвідомість не тільки відображає об'єктивну правову реальність, а й створює її. Сучасне різноманітне суспільство об'єднує логосфера, тобто мовленнєвий простір, знакова система. А це передбачає, що будь-яка мова складається з формальних

елементів, об'єднаних у змінні комбінації відповідно до певних принципів загальної структури. Однак теорія мови (мовознавство, лінгвістика) не може розглядати всі проблеми знакової сутності мови. Наука, що вивчає загальне у побудові та функціонуванні різноманітних знакових систем, що зберігають і передають інформацію, називається семіотикою (від грец. *semeion* – знак, ознака).

Семіотика (у сучасній західній традиції – семіологія) розвивається на стику лінгвістики, теорії інформації, психології та соціології, беручи від цих наук методичний матеріал і, зі свого боку, даючи цим наукам свої узагальнення. Дехто з науковців вважає, що семіологія є найбільш оформленою частиною сучасних системно-структурних досліджень. Семіологія містить не тільки більш-менш формалізовану частину (абстрактна семіотика), а й широке поле спостереження за фактами, де вона виступає індуктивною наукою, що розглядає всі явища культури як знакові системи і феномени комунікації. Саме семіологія здатна виробити підходи до таких універсальних правових знакових конструкцій, що лежать в основі інформаційних моделей правових знакових систем, які використовує світове співтовариство, включаючи і сферу права.

Методологічною основою дослідження можуть стати метод діалектики як загальнонауковий метод пізнання, а також такі наукові методи, як системно-аналітичний, формально-логічний і семіотичний, що дає можливість проаналізувати правові знакові конструкції як у парадигмальному, так і в синтагматичному аспектах у контексті відтворення певного правового поняття у свідомості суспільства, психологічні особливості сприйняття цих конструкцій, ступінь адекватності застосування відповідного юридичного терміно-поняття у правовому тексті. Зазначені наукові методи не виключають можливість в окремих випадках простого викладу фактів для аргументації, що має достатню доказову силу і демонструє особливості досліджуваної проблеми (наприклад, формування правового знакового поля).

Тема дослідження має багатоаспектний характер і передбачає звернення до різноманітних галузей знань, зокрема до праць у сфері філософії права, загальної теорії права, філософії та теорії мови і мислення, психології, загальної семіології та структурної лінгвістики, а також теорії інформаційного моделювання. При проведенні наукового дослідження слід орієнтуватися на праці, що дозволять максимально повно осмислити проблематику, зокрема: *із філософії та загальної теорії права* (публікації В. Бачиніна, А. Козловського, М. Козюбри, С. Максимова, М. Марченка, В. Нерсисянца, Л. Петрової, С. Пракаша, П. Рікера, С. Сливки, Р. Ципеліуса, А. Черданцева та ін.);

із загальної філософії (А. Белого, А. Бергсона, Х.-Г. Гадамера, Г. Гегеля, Й. Гейзінги, Е. Гусерля, Р. Декарта, І. Канта, П. Кропоткіна, Г. Лейбніца, Г. Маркузе, Г. Марселя, Ф. Ніцше, В. Подогори, Б. Спінози, Е. Фрома, А. Шопенгауера, К. Ясперса); із загальної лінгвістики та філософії мови (М. Бахтіна, Ж. Дельоза, У. Еко, К. Леви-Строса, Ж.-Ф. Ліотара, О. Потебні та ін.); із загальної та юридичної психології (К. Бартола, В. Васильєва, В. Вілюнаса, М. Єнікеєва, С. Кара-Мурзи, І. Кондакова, В. Коновалової, М. Коула, К. Левіна, С. Рубінштейна, З. Фройда, Х. Хекхаузена, Р. Чалдіна, С. Шульца, К. Юнга, М. Ярошевського); із комунікативістики (А. Єрмоленка, А. Зверинцева, Г. Почепцова, Р. Харріса); зі соціології, соціальної психології та юридичної соціології (Г. Андрєєвої, В. Кудрявцева, В. Казимирчука, Е. Дюркгейма, І. Кона, П. Сорокіна та ін.).

Оскільки загальна семіологія доволі «молода» наука, яка остаточно сформувалася у 60–80 рр. ХХ ст., а процес глобальної інформатизації, який потребує глибокого вивчення інформаційних знакових систем, абсолютно новий для української науки кінця ХХ – початку ХХІ ст., то потрібно певним чином стимулювати наукові зацікавлення вітчизняних учених. Водночас зауважимо, що наші сусіди – російські науковці вже досить активно працюють для розвитку семіотики. Оpubліковано низку праць, авторами яких є А. Лосєв, Ю. Лотман, М. Епштайн, М. Сироткін, Є. Горний, В. Розін [1], укладено антології [2], видано навчальні підручники із загальної семіотики та семіотики права [3], відбувся навіть захист дисертації, але з наголосом на власне праві Російської Федерації [4]. Натомість в Україні поки що нема комплексних досліджень у сфері семіотики загалом та семіології права зокрема. Хоч «першою ластівкою» можна назвати хіба що книгу В. Кононенка про словесні символи і семантичні структури [5].

Наукова новизна дослідження семіології українського права підкреслюється тим, що досі необґрунтовано принципову можливість застосування семіотичного методу, що базується на вивченні правових знакових конструкцій, у філософсько-правових дослідженнях; не доведено значущості семіологічної концепції в умовах розвитку інформаційного суспільства та створення єдиного правового поля як сукупності правових знакових конструкцій на основі інформаційного моделювання. Для вивчення правового поля як знакової системи пропонується застосування поняття семіології права як категорії філософії права, що формується на стику теорії права, мислення, мовлення і поведінки, відображає положення філософії праворозуміння і рівень цивілізованого розвитку певного суспільства. Категорію семіології права пропонується розкривати через

співвідношення та взаємозв'язок правових понять, символів, кодів, знаків, що відображають юридичні факти. Крім того, семіологія права виводить дослідження права за межі текстологічного і термінологічного (мовленнєвого) рівня на смисловий рівень.

**Висновки.** Як бачимо комплексне семіологічне вивчення права є актуальним і доцільним з огляду на те, що потрібні дослідження поки що в сучасній вітчизняній юридичній науці не проводилися. Якщо ж на цьому шляху стануться певні зрушення, то слід сподіватися на цілісне, адекватне розуміння значення застосування семіологічного методу в аналізі права як сукупності знакових конструкцій.

1. Лосев А.Ф. Знак. Символ. Миф: Труды по языкознанию / А.Ф. Лосев. – М., 1982; Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Ю.М. Лотман. – М., 1996; Эпштейн М. Дар слова. Проективный словарь русского языка. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.emory.edu/INTELNET/dar0>; Сироткин Н. Рабочая площадка по семиотике при Берлинском техническом университете. [Электронный ресурс]. Режим доступа: Post-Семиотика: Учебно-справочно-научный портал по семиотике: [http://ling.kgw.tu-berlin.de/semiotik/research/allg\\_e.htm](http://ling.kgw.tu-berlin.de/semiotik/research/allg_e.htm); Горный Е. Что такое семиотика? / Е. Горный // Радуга. – 1996. – С. 168–175; Розин В. Семиотические исследования / В.Розин. – М., 2001.

2. Степанов Ю.С. Семиотика. Антология / Ю.С. Степанов. – М.: Академическая книга, 2001.

3. Фёдорова Л.Л. Семиотика. Хрестоматия: [учеб.-метод. модуль] / Л.Л. Фёдорова и др. – М.: Изд-во Ипполитова, 2005.

4. Семиотика права. – М., 2000. [Электронный ресурс]. Режим доступа: [www.vipdisser.com](http://www.vipdisser.com)

5. Кононенко В.І. Мова. Культура. Стиль. / В.І. Кононенко. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – 460 с.